

MARULOVA CARMEN DE DOCTRINA U ŠPANJOLSKOM PRIJEVODU

Karlo Budor

Običnog čitaoca pa čak i stručnjaka uvijek iznova začuđuju prestiž i popularnost što ih je kako u svoje doba tako i kasnije uživao hrvatski humanist Marko Marulić. Unatoč brojnim radovima i studijama posvećenih tome autoru, njegovi nam se spisi sveudilj ukazuju kao plodno i neiscrпно polje za istraživanja i različite pristupe njegovu višestruko zanimljivome djelu. Još se uvijek otkrivaju i identificiraju izdanja njegovih djela, bilo onih izvorno pisanih na latinskom ili hrvatskom bilo onih što su prevedena na neke druge jezike. To se, naravno, ponajprije odnosi na njegove najznačajnije spise, to jest na pozamašne traktate koji su tome autoru priskrbili svjetsku slavu. No sličnu su sudbinu imala i neka njegova manja, da ne kažemo sporedna djela. Jedno od takvih djela je i latinska poema *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in Cruce (Christianus interrogat, Christus respondet)*.¹

Ova Marulova pjesma pripada nabožnoj književnosti odnosno, bolje rečeno, lirici religiozno-didaktičkog tipa. To je jedna od varijanti takozvanih »križnih pjesama« kakve su bile česte u Europi nakon srednjeg vijeka.² Po načinu kako je komponirana, Marulićeva križna pjesma je »alterkacija« ili »disputacija«; naime, u 39 elegijskih dvostiha od latinskih heksametara, u dijaloškom obliku izmjenjuju se dvostih pitanja što ih postavlja kršćanin i dvostih Kristovih odgovora, iako počevši od 14. dvostiha pa sve do kraja govori samo Isus. Koliko je poznato, ovo je prva Marulićeva tiskana pjesma, budući da je tiskom prvotno objavljena kao dodatak prvome izdanju *Institucije* (Venecija 1506).³

¹ V. tekst u: Milivoj Šrepel, »Marulićeve latinske pjesme«, *Grada za povijest književnosti hrvatske*, knj. 2, Zagreb; JAZU, 1899, str. 15–17; Veljko Gortan — Vladimir Vratović, *Hrvatski latinisti — Croatici auctores qui latine scripserunt*, vol. I, Zagreb: Zora — Matica (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 2, 1969, str. 251, 253, 255.

² Usp. Milivoj Šrepel, »O Marulićevim latinskim pjesmama«, *Nastavni vjesnik*, VII, Zagreb, 1899, str. 346–355.

³ Marcus Marulus Spalatensis, *De institutione bene vivendi per exempla Sanctorum*. Impresit Venetiis presbiter Franciscus Lucensis ... et Bernardinus de Vitalibus Venetus ... Anno Domini MDVI Die X mensis Februarii. *Carmen* je posebno izdana godine 1514. u Erfurtu (Erfordiae excussum per Ioannem Canappum).

Kako po svojoj tematici tako i po formalnom ustroju, sudeći pače i po nekim izrazima koji se gotovo doslovno ponavljaju, očigledno je da su stihovi ove poeme u neospornoj svezi s ostalim nabožnim pjesmama što ih je isti autor spjevao na hrvatskom.⁴

Spojena uz tekst *Institucije*, bilo da je bila tiskana iza ili ispred njega, *Carmen de doctrina* bit će objavljivana i prevedena češće negoli ma koja druga Marulićeva pjesma.⁵

Slijedom jednog navoda prošlovjekovnog španjolskog kritičara Marcelina Menéndez Pelaya ušli smo u trag španjolskom prijevodu Marulićevih stihova.⁶ Ispostavilo se da je točan podatak da je Marulića u XVI. stoljeću doista preveo fra Luis od Granade. Dominikanac Fray Luis de Granada, stavim imenom Luis de Sarría (Granada 1504 — Lisabon 1588), jedan je od najznačajnijih španjolskih crkvenih retoričara i asketsko–mističkih pisaca. Osobito je bio čuven kao vrstan propovjednik. Autor je brojnih djela pisanih na latinskom, španjolskom i portugalskom jeziku koja su doživjela golemu popularnost.⁷

To što je upravo Granada zaslužan za španjolsku proznu verziju spomenute Marulićeve pjesme nije samo po sebi odveć neobična činjenica imamo li u vidu indiciju da su između andaluškog dominikanca i našeg humanista postojale znatne podudarnosti.⁸ Granadin prijevod Marulove poeme tiskom je objavljen kao popratni tekst vlastitim djelima *Memorial de la vida cristiana* i *Adiciones al memorial de la*

⁴ V. Ivan Kukuljević Sakcinski, *Pjesme Marka Marulića*, Zagreb: JAZU (Stari pisci hrvatski, knj. 1), 1869. Usp. npr. pjesme »Od muke Isukrstove — Človik viran pita Isukrsta prvotoga, misleći muke njegove« (str. 169–171), »Od muke Isusove« (str. 190–191), »Isukrst govori grišnikom« (str. 209–210).

⁵ Uklopljena u brojna latinska izdanja *Institucije*, *Carmen* je prevedena na nekoliko jezika: na francuski barem dvaput početkom XVII. vijeka preveli su je Charles Dydier i Anne d'Urfé; na engleski ju je 1595. preveo Philip Howard (usp. Charles Béné, »Marulić i Engleska«, *Colloquia Marvliana*, I, Split: Književni krug, 1992, str. 71–86; Ozana Perković, »Marulićeva pjesma 'Carmen de doctrina domini nostri Jesu Christi pendentis in cruce' u engleskom prijevodu«, isto, str. 129–132); na talijanski; možda na njemački i, djelomično, na slovenski. Postoje i četiri hrvatska prijevoda: šibenski tekst »Krstjanin pita Isukrsta« u rukopisu Miše Vrančića (1507–1569); »Razgovor meu Isukarstom na Križu i meu Karstjaninom«, vrlo slobodan prijevod u stihu od Andrije Vitaljića Komižanina, objavljen u njegovoj knjizi *Istumačenje pisnih Davidovih v spivanja slovinska složeno...*, Venecija 1703 (str. 541–550); neobjavljeni prijevod splitskog kanonika Ivana Dražića iz 1713. godine; »Pjesma o pouci gospodina našega Isusa Krista obješenog na križu«, suvremeni prijevod u prozi Veljka Gortana (u V. Gortan — V. Vratović, nav. djelo, str. 250, 252, 254). Usp. Dušan Berić, *Iz književne prošlosti Dalmacije*, Split: Matica hrvatska, 1956, str. 12–13.

⁶ Usp. Marcelino Menéndez Pelayo, *Biblioteca de Traductores Españoles*, Madrid: Edición nacional de las obras completas ..., 1952, t. II, str. 200.

⁷ O životu Granade, v. E. Caro, *El tercer centenario del M. Fr. Luis de Granada, Relación de su vida, sus escritos y sus predicaciones*, Madrid 1888; José Ignacio Valenti, *Fray Luis de Granada. Ensayo biográfico y crítico*, Palma de Mallorca 1888; Fray Justo Cuervo, *Biografía de Fray Luis de Granada*, 2. izd., Madrid 1896.

⁸ Iako ova tema zavređuje precizniju razradu, ovdje ćemo spomenuti činjenicu da Marulić i Granada, kao vjerski autori, ispoljuju stanovite podudarnosti: zajedničko im je ideološko srodstvo s pokretom vjerske obnove »devotio moderna«; i jedan i drugi preveli su *Imitatio Christi*, djelo pripisivano Tomi Kempenskom ...

vida cristiana.⁹ Kad se sve to uzme u obzir ispada kako je vrlo vjerojatna mogućnost da je Granada jamačno poznao neka Marulićeva djela, poglavito *Instituciju*, na što možda ukazuje i prijevod pjesme. To izrijekom unekoliko potvrđuje i sam Granada kad svome prijevodu stavlja u naslov: Stihovi M. Marula, u kojima se dotiču sve materije djela Vita Christi ovog ovdje Traktata, gdje Kršćanin pita a Krist ukratko odgovara s Križa.

Još za Granadina života *Memorial* je doživio preko pedeset izdanja na španjolskom a više je puta objavljen i na nekoliko europskih jezika.¹⁰ Ima li se na umu ogromna popularnost Granadina *Memoriala*, onda nije teško zaključiti kolikom se difuzijom okoristilo — mada neizravno i usput — i djelo hrvatskog autora, i to upravo zaslugom vrlo elegantne proze u koju je Granada na španjolski pretočio Marulove latinske stihove.¹¹

Ovdje navodimo tekst španjolskog prijevoda što ga dugujemo Granadi.¹²

VERSOS DE M. MARVLO, EN QVE SE TOCAN

casi todas las materias del Vita Christi deste presente Tratado, preguntando el Christiano, y respondiendole Christo brevemente dende la Cruz.

PREGVNTA EL CHRISTIANO

¿ Piadoso, y clementissimo Señor, porquè te vestiste de carne humana, y quisiste baxar del cielo à la tierra?

Para que el hombre terreno (à quien su culpa avia derribado) pudiesse con mi favor, y ayuda subir dende la tierra al cielo.

¿ Quien à ti (que eres inocente, y estavas libre de pecado) forçò à padecer muerte, y dolores por los pecados?

El amor grande que tuve al hombre, para que lavado èl con mi Sangre, se hiziesse habil para morar en el cielo.

¿ Porquè tienes los braços tendidos en esse madero, y los pies juntos, y traspasados con vn clavo?

Porque de vna parte, y de otra llamo las gentes del mundo, y las vengo à juntar en vnion de vna mesma fè.

¿ Porquè estando en essa Cruz tienes inclinada la cabeça; y los ojos humilmente baxos, y puestos en tierra?

Porque con esta figura enseño à los hombres à no levantarse con sobervia, sino a abaxar humilmente la cerviz, y ponerla debaxo de mi yugo.

⁹ *Memorial de la vida Christiana, en el qual se enseña todo lo que vn Christiano deue hazer dende el principio de sv conversion, hasta el fin de la perfeccion. Repartido en siete tratados ... Compuesto por el R.P.F. Luys de Granada, de la orden de Sancto Domingo ... Lisboa, 1561. Adiciones ... (1574).*

¹⁰ O Granadinim djelima v. M. Llana, *Bibliografra de Fray Luis de Granada*, 4 sv., Salamanca 1926–1929.

¹¹ Zahvaljujem g. dr. Charlesu Bénèu, profesoru u miru Sveučilišta u Grenobleu, koji mi je velikodušno ustupio na uvid neke tekstove i rezultate vlastitih istraživanja o europskoj recepciji Marulićeva djela.

¹² Navodim prema *Memorial de la vida christiana...*, Barcelona: Antonio Lacavalleria, 1674 (šesti traktat, str. 150–152) zadržavajući arhaičnu grafiju izvornika.

¿ Porquè estàs en essa Cruz desnudo? y por que està esse rostro, y esse divino cuerpo tan consumido, y tan flaco?

Porque con esto quise enseñarte à despreciar las riquezas, y bienes deste mundo, y à padecer hambre, y pobreza conmigo.

¿ Porquè tienes cubiertos los lomos con vn velo de lienço? què es lo que me significa essa cobertura Real?

De aqui quiero que aprendas que me agradan los cuerpos limpios, y castos; y que aborrezco toda torpeza, y fealdad.

¿ Què quieren dezir essas bofetadas, salivas, açotes, corona de espinas, y los otros tormentos, y cruz?

Que tenga paciencia en las injurias, y no quiera dar mal por mal, el que desea sobre las estrellas del cielo, vivir en perpetua paz.

La vida es breve, el trabajo pequeño, el galardón grande; y que durará para siempre.

Mas si alguno ay que no sienta la grandeza del premio, a lo menos, muevalo el medio, y el horrible tormento, y horrible compañía de aquella carcel infernal.

Y aquellos fuegos que nunca se apagan, y aquellas tinieblas que nunca resplandecen, y aquel gusano que siempre muere; y aquella miseria que nunca cessa.

Porque tales cosas están guardadas para los que aora tiene cautivos la vana honra, y el fugitivo deleyte, engañandolos con diversos alagos.

Ofreciendo riquezas à los avarientos, descanso à los perezosos, torpes passatiempos à los carnales, vino precioso à los amigos del vientre, pompa, y fausto à los soberbios, y despojos à los esforçados.

Con este cevo engañado el pueblo miserable, y olvidado de su propia salud, camina derecho, y corre à su perdición.

Y ni oye mis amonestaciones, ni haze caso de mis exemplos, y finalmente no tiene cuenta con mi juicio.

Pues quando venga este horrible juicio, este dia será dia de ira, dia de tinieblas, y de torvellinos.

Quando los cielos se estremeceràn, y sacudiràn de si las estrellas, que caeràn del cielo en la tierra.

Entonces espantarà al mundo la Luna con cara sangrienta; y el Sol se escurecerà, y esconderà los rayos de su luz.

Todas las cosas temblaràn, y el mundo se acabará; y hasta los Coros de los Angeles se estremeceràn.

Vna llama de fuego abrasador volará por el mundo, y la mar, y la tierra quedaràn hechos vna hoguera.

Entonces vendré yo con gran poder, y Magestad, essentado en vna nube resplandeciente.

Al derredor de mi vendrán millares de Santos gloriosos, y millares de espíritus bienaventurados.

Luego vna trompeta dará vn terrible sonido de lo alto; el qual rasque las tierras, y llegue al profundo de los infiernos.

Y luego sin tardança resucitaràn todos aquellos que perdida la lumbre de la vida nuestra gran madre la tierra recibió en su grande gremio.

Y estará toda esta compañía resucitada delante de mi justo tribunal, esperando con temeroso corazón la terrible sentencia de mi juicio.

Ninguna cosa secreta, ni escondida passará sin examen, aunque sea lo que el hombre pensò dentro de su corazón.

Y segun los meritos le darà à cada vno su galardon; à vnos vida perpetua, y à otros muerte que nunca morirà.

O pues, hombres miserables, que estais enredados con tantos engaños, mientras teneis poder aora, sacad vuestros pies dessos lazos.

Abrid los ojos, y velad, porque el dia escuro deste tiempo no os tome desaparecidos y cargados de sueño.

Mirad con quanta ligereza huyen, y se passan los tiempos, y como las horas apresuradas no saben sentir tardança.

Dichoso aquel que emplea bien los dias de la vida, y piensa que el fin dèl, ò serà oy, ò serà mañana.

Zahvaljujući postojanju ovog lijepog španjolskog prijevoda, Marulićev tekst je postigao nesvakidašnje raspačavanje u krugu evropskih čitalaca. To jest, bolje rečeno, Marulovo djelo je doživjelo dvostruki uspjeh: ponajprije, posredstvom mnogih prijevoda koji su izravno učinjeni na temelju traktata *Institucije*; potom, svojim španjolskim prijevodom u prozi Luis de Granada je pridonio tome da Marulova poema — ovaj put kroz neizravni prijevod — bude ponovno tiskom objavljena na nekoliko jezika.